

EL PACTE VERD EUROPEU: la resposta europea al canvi climàtic

Foto: Javier Martín Vide.

El recentment publicat MAR1 – MedECC (2021)¹ diu textualment “Pràcticament totes les subregions continentals i marines de la conca mediterrània es veuen afectades pels canvis antròpics recents del medi ambient”.

Els motors de canvi principals són el clima (la temperatura, les precipitacions, la circulació atmosfèrica, els episodis extrems, l'augment del nivell del mar, i la temperatura, la salinitat i l'acidificació de l'aigua del mar), el creixement demogràfic, la contaminació, les pràctiques no sostenibles en l'ús del sòl i del mar, i les espècies no autòctones.

A la majoria de les regions, tant els ecosistemes naturals com els mitjans de subsistència humans es veuen afectats. A causa de les tendències globals

i regionals d'aquests motors de canvis, els impactes empitjoraran les pròximes dècades, especialment si l'escalfament global supera entre 1,5 i 2 °C les temperatures del nivell preindustrial.

És necessari incrementar significativament els esforços per adaptar-se als canvis inevitables, mitigar els motors de canvi i augmentar la resiliència.

Això s'ha vist corroborat, fins i tot incrementat negativament, en el Sisè Informe d'Avaluació de l'IPCC (*Intergovernmental Panel on Climate Change*) recent (2021). El primer Grup de Treball va donar a conèixer els resultats el 9 d'agost de 2021. L'atribució antròpica de l'escalfament global, que al 3r IPCC (2003) era probable (amb nivell de confiança > 66%), al 4t

(2007) passà a molt probable (> 90%) i al 5è (2013-14) a summament probable (> 95%), es va tancar definitivament: “és indubtable que la humanitat i les seves activitats causen el canvi climàtic, que provoca esdeveniments climàtics extrems com ara onades de calor, pluges abundants i seques, més freqüents i severes.” És indiscutible que els humans estem causant el canvi climàtic. No val la pena perdre més temps en debats oberts; és, al contrari, l'hora d'actuar i fer-ho urgentment; perquè... no hem declarat ja l'emergència climàtica? Davant del repte que suposa aquesta realitat climàtica diferent i incerta, la Unió Europea es planteja donar resposta a la gravetat de les previsions tot dirigint Europa a ser el primer continent climàticament neutre el 2050².

¹ <https://www.medecc.org/first-mediterranean-assessment-report-mar1/> ² https://climate.ec.europa.eu/eu-action/climate-strategies-targets/2050-long-term-strategy_es

Per poder aconseguir aquest objectiu, cal una nova estratègia de creixement que transformi la UE en una economia moderna, eficient en l'ús dels recursos i competitiva, on:

- Hagin deixat de produir-se emissions netes de gasos amb efecte d'hivernacle el 2050.
- El creixement econòmic estigui dissociat de l'ús de recursos.
- No hi hagi persones ni llocs que es quedin enrere en els estàndards de drets socials i qualitat de vida.

La Unió Europea es planteja donar resposta a la gravetat de les previsions tot dirigint Europa a ser el primer continent climàticament neutre el 2050.

Aquesta estratègia es concreta en l'anomenat Pacte verd europeu (*Green Deal*), orientat a transformar la UE en una societat equitativa i pròspera, amb una economia moderna, un alt nivell de competència professional i ètica, eficient en l'ús dels recursos, en què no hi hagi emissions netes de gasos d'efecte hivernacle i on el creixement econòmic estigui dissociat de l'ús dels recursos, l'anomenat "creixement sense creixement econòmic". El creixement econòmic està lligat a l'augment de la producció, el consum i l'ús de recursos, i això perjudica al medi ambient natural i la salut humana. Per tant, sembla gairebé impossible aconseguir una dissociació absoluta i duradora entre el creixement i les pressions i impactes ambientals a escala mundial. Les societats, per tant, han de reformular el significat de creixement i progrés i com vincular-ho a una sostenibilitat global.

El Pacte verd planteja, doncs, repensar els conceptes de creixement/progrés/sostenibilitat o, com a mínim,

proporcionar temps i espai per poder considerar-ho i aplicar-ho. Aquesta estratègia també aspira a protegir, mantenir i millorar el capital natural de la UE, a més de protegir la salut i el benestar de la ciutadania davant dels riscos i els efectes ambientals, sempre d'una manera justa, global i transversal. Per això, la participació de les persones i la seva confiança en aquesta transició són essencials perquè les polítiques funcionin i siguin acceptades. Si s'aconsegueix, la UE té la capacitat col·lectiva de transformar la seva economia i la seva societat per situar-les en un camí, primer,

més sostenible i, immediatament, sostenible sobre la base de l'austeritat, pròpia del segle XXI.

Europa aspira, per tant, a esdevenir líder mundial en sostenibilitat i competitivitat i, per aconseguir-ho, el sector agroalimentari haurà de tenir-hi un paper crucial. L'Estratègia del camp a la taula (*Farm to Fork*) se situa al cor del Pacte verd i estableix les mesures reglamentàries i no reglamentàries necessàries per crear sistemes més eficients en les diferents situacions edafo-climàtiques que proporcionin aliments saludables, alhora que garanteixen

Foto: Robert Savé Monserrat.

una vida digna als agricultors, ramaders, pescadors i treballadors de la indústria agroalimentària de la UE. Aquesta Estratègia, juntament amb la de biodiversitat, defineixen objectius clau per millorar la sostenibilitat dels sistemes agrícoles i alimentaris, que introdueixen mesures específiques contra el canvi climàtic i per a la protecció del medi ambient.

Tanmateix, les dificultats d'aplicació del Pacte verd s'haurien pogut evitar rebutjant un seguit de factors com ara el coneixement parcial i esbiaixat dels temes, el menysteniment d'informes recents respecte al canvi climàtic i els seus efectes, la manca de visió holística, la gran dependència socioeconòmica sectorial, l'oblit del món mediterrani, un excés de partidisme en les polítiques i la por cap al futur, entre d'altres.

"El Pacte verd corre el risc d'acabar sent més un canvi de formes que de fons del sector agroalimentari europeu, si només es planteja un canvi de sistema productiu, sense que es portin a terme valoracions del que pot representar en aspectes quantitius i qualitius per als agricultors i els sectors associats. I més tenint en compte l'enorme diferència edafoclimàtica i cultural dels diferents països i regions de la UE".³

Tot i que molts productors i empreses d'alimentació ja han començat la transició a models més sostenibles, alimentar una població mundial en creixement ràpid continua sent un gran desafiament. La producció d'aliments continua contaminant l'aire, l'aigua i el sòl, contribueix a la pèrdua de biodiversitat i al canvi climàtic i consumeix recursos naturals excessius i, alhora, una part important dels aliments es desaprofita. Així mateix, una alimentació de baixa qualitat contribueix a l'obesitat i a altres malalties.

Aquesta Estratègia aborda de manera holística els desafiaments dels sistemes

alimentaris sostenibles i reconeix els lligams estrets entre la salut de les persones, de la societat, dels éssers vius i del planeta (*One Health*). Es pretén aconseguir que la cadena alimentària (producció, transport, distribució, comercialització i consum d'aliments) tingui un impacte ambiental neutre o positiu, preservant i restaurant els recursos terrestres, d'aigua dolça i marins de què depèn el sistema alimentari. Aquesta Estratègia és fonamental per poder assolir els 17 Objectius de desenvolupament sostenible (ODS) de les Nacions Unides i l'Acord de París.

Es pretén reduir l'empremta ambiental i climàtica del sistema alimentari de la UE i enfortir-ne la resiliència, garantir la seguretat alimentària davant el canvi climàtic i la pèrdua de biodiversitat i liderar una transició global cap a una sostenibilitat competitiva que, a més, permeti generar noves oportunitats.

En termes generals, es pretén reduir l'empremta ambiental i climàtica del sistema alimentari de la UE i enfortir-ne la resiliència, garantir la seguretat alimentària davant el canvi climàtic i la pèrdua de biodiversitat i liderar una transició global cap a una sostenibilitat competitiva que, a més, permeti generar noves oportunitats. En aquest sentit, tots els ciutadans i operadors de les cadenes de valor alimentàries, tant a la UE com a la resta del món, haurien de poder beneficiar-se d'una transició justa, especialment després dels greus efectes i la recessió econòmica provocats per la pandèmia de la covid-19.

A la propera dècada, el Pacte verd preveu transformar l'agricultura europea amb una reducció d'un 20% en l'ús de fertilitzants a Europa i en un 50% en l'ús de pesticides, amb una quarta part de la terra cultivada orgànicament el 2030, i el desenvolupament d'una estratègia per promoure i augmentar la captació de carboni en sòls agrícoles. Així mateix, proposa una reducció del 50% de l'ús d'antimicrobians i la revisió de la normativa sobre benestar animal. La UE també té previst plantar 3.000 milions d'arbres, restaurar 25.000 quilòmetres de rius i revertir el declivi dels pol·litzadors, amb l'ampliació de les àrees protegides fins al 30% de l'espai europeu. Però això s'ha d'aconseguir sense perdre de vista l'objectiu fonamental de garantir la seguretat alimentària, la nutrició i la salut pública a escala europea, sense oblidar les repercussions a escala internacional.

Paral·lelament, és indispensable la creació d'un entorn alimentari favorable que faciliti l'elecció de dietes més saludables i sostenibles en benefici de la salut i la qualitat de vida de la població, i que també contribueixi a reduir els costos en sanitat.

A la pràctica, la transformació dels sistemes alimentaris actuals conduirà a la utilització de tècniques més sostenibles, com és l'agricultura de precisió, l'agricultura ecològica, la producció integrada (o altres formes de producció sostenible certificades), l'agroecologia, l'agricultura regenerativa o l'agrosilvicultura, i a uns estàndards més exigents en matèria de benestar animal.

En aquest context, els agricultors, ramaders i els pescadors europeus són fonamentals per gestionar la transició. I ho són, en un sentit integral, ja que d'una banda estan cridats a fer aquest canvi de paradigma i, d'una altra, són els que han de començar en primera persona el canvi. Són art i part, causa i efecte, però també són la primera baula de la cadena alimentària, que en molts casos i ocasi-

³ (<https://www.triptolemos.org/wp-content/uploads/2022/04/INFORME-TRIPTOLEMOS-IMPACTO-GREEN-DEAL.pdf>; <https://www.sostenible.cat/entrevista/yvonne-colomer-i-robert-save-la-ue-es-un-actor-global-en-materia-de-seguretat-alimentaria>)

ons és la més feble i més en condicions de canvi climàtic, com mostra l'apartat Alimentació del MAR 1-MedECC.

En unes condicions ambientals adverses i incertes i amb una elevada volatilitat econòmica als mercats, l'aigua, l'energia, el sòl i la biodiversitat són els recursos claus, no tan sols per a la sostenibilitat que es planteja en les estratègies del Pacte verd i del *Farm to Fork*, sinó perquè es puguin produir aliments en quantitat i qualitat suficient per a la població.

Seguint la descripció que es va fer a la COP21 de París (2015) i es va corroborar a la COP16 de Marràqueix (2016), el sector agropecuari és causa del canvi climàtic, però també el pateix i pot contribuir de manera significativa a la seva reducció. Així, el paper de l'agricultura és clau tant per a la producció d'aliments com per mitigar el canvi climàtic.

Disposem en gran mesura del coneixement científic i tècnic necessari perquè, si aquest sector compta amb els suports econòmics i reglamentaris suficients, es puguin desenvolupar estratègies d'adaptació ràpida, que seran de gran importància per limitar i compensar parcialment els efectes del canvi climàtic sobre el sector alimentari.

A més, les pèrdues de rendiment previstes a la majoria dels cultius es poden reduir mitjançant estratègies d'adaptació específiques i singulars per a cada moment, lloc, cultiu i tipus de producte que es vol produir. Entre aquestes, es poden citar la diversificació de cultius, l'adaptació del calendari de cultiu i l'ús de noves varietats/clons/portaempelts adaptats a les condicions climàtiques en evolució.

Però l'ambició ambiental del Pacte verd no es farà realitat si Europa actua en solitari. Els factors que impulsen el

canvi climàtic i la pèrdua de biodiversitat són de naturalesa global i no es veuen limitats per les fronteres nacionals. Sense anar més lluny, Europa importa la pràctica totalitat de la soja que es consumeix al territori europeu, així com quantitats significatives de carn i altres productes agrícoles essencials. Actualment, cada país defineix i estableix criteris diferents en relació amb la sostenibilitat i, si no s'hi incorporen requisits clars per a les importacions, les millores que s'aconsegueixin a Europa probablement es donin a costa d'un impacte negatiu a altres zones del planeta.

Tampoc no constitueixen un problema d'ordre menor les contradiccions (o en el millor dels casos, la manca d'alineació) existents entre els objectius del Pacte verd i la de la nova Política agrària comuna. Aquesta controvèrsia va obligar a la retirada del primer esborrany de proposta el 2018, que està sent revisat per aconseguir un nivell més alt

Foto: Javier Martín Vide.

de complementaritat i sinergies amb l'Estratègia verda. La darrera dècada, la PAC establia, per exemple, subsidis basats en superfície, no en la producció, amb l'objectiu exprés de reduir la producció d'aliments excedentaris. Ara, algunes d'aquestes terres hauran de ser recuperades per incrementar la producció domèstica i reduir, alhora, pressió en zones de més biodiversitat.

És important, doncs, valorar què representa i sobretot què pot representar el Pacte verd a la nostra agricultura, la qual cosa es pretén fer a partir de dades objectives, assumint que aquestes, sens dubte, passen pel filtre de la subjectivitat dels autors.

El sistema de producció alimentària terrestre té la capacitat de contribuir a les estratègies de mitigació dels gasos amb efecte d'hivernacle mitjançant l'optimització de la fertilització nitrogenada, una millor gestió de l'aigua, un millor

emmagatzematge del carboni orgànic del sòl i el segrest de carboni a la biomassa de cultius, la gestió dels residus de les collites i l'ús eficient i eficaç dels subproductes de l'agroindústria.

El reg, en qualsevol de les seves tècniques/estratègies d'increment de l'ús eficient de l'aigua, està totalment impossibilitat als secans i fortament compromès als regadius, tant per la reducció de la disponibilitat hídrica associada al canvi climàtic (aproximadament un 20% menys d'aigua disponible a les conques), com per la necessària i estricta norma de la Directiva marc de l'aigua UE, que incideix en l'ús d'aigua verda i blava, així com a la regeneració de l'aigua grisa, tant per factors ambientals com pel cost energètic de la seva regeneració.

En aquest marc es poden plantejar combinacions de pràctiques agrícoles, com, per exemple, la plantació mixta de varietats al mateix espai,

però no forçosament al mateix temps, que generen patrons de rotació segons el lloc i el cultiu i incrementen la diversitat zonal de cultius i el paisatge (marges, retalls de bosc, vegetació de ribera...), agroforesteria i en la gestió agrícola, més enllà del producte lliurable. Això posa en valor el servei ecosistèmic associat a la biodiversitat, que en una primera instància controla plagues i permet el desenvolupament d'una producció ecològica més relaxada, la regulació dels grans cicles d'aigua i nutrients, el control de l'erosió i el trencament del paisatge, fet que afavoreix la reducció del perill d'incendi forestal. Gràcies a això, es poden ajudar a reduir els riscos relacionats amb condicions i extrems climàtics desfavorables.

L'ambició ambiental del Pacte verd no es farà realitat si Europa actua en solitari. Els factors que impulsen el canvi climàtic i la pèrdua de biodiversitat són de naturalesa global i no es veuen limitats per les fronteres nacionals.

Les emissions d' N_2O , un important gas amb efecte d'hivernacle d'origen fonamentalment agrícola, als agroecosistemes mediterranis es poden mitigar potencialment entre un 30 i un 50% mitjançant una fertilització ajustada a les necessitats dels cultius (taxa i calendari). La substitució del nitrogen de síntesi industrial per fertilitzants de tipus orgànic (fems animals i restes de collita) no només pot proporcionar nitrogen, fòsfor, potassi i micronutrients al sòl i als cultius, sinó que també millora el carboni orgànic quan s'utilitzen fertilitzants sòlids com adob sòlid o compost, cosa que seria beneficiosa en molts sòls mediterranis amb baix contingut de carboni orgànic.

Foto: Javier Martín Vide

Els sòls de les terres de cultiu a Espanya han estat perdent matèria orgànica al llarg de la seva història agrícola, cosa que podria incrementar les emissions també de forma indirecta, en fer que els sòls siguin més demandants de fertilitzants sintètics i aigua de reg, dos aportacions que són una font molt significativa d'emissions tant directes com indirectes. Per això el contingut de carboni orgànic del sòl a les terres de cultiu mediterrànies és sensible als canvis de gestió, com les esmenes orgàniques, les cobertes vegetals i el conreu de conservació, cosa que es pot englobar en l'estratègia de restauració dels sòls (com la proposta per a la iniciativa "4 %").

D'altra banda, en les condicions climàtiques futures ja s'estima una reducció del 17% en la producció d'aliments. Aquesta dada és només orientativa, ja que l'increment de temperatura i de l'evaporació, i, per tant, de la sequera edàfica i atmosfèrica, depèn de com actuem. No obstant, la probabilitat i el lloc on apareixeran fenòmens meteorològics extrems com ara grans borrasques, onades de calor o gelades tardanes, com les que hem tingut els últims anys continua sent imprecisa, fet que genera una gran incertesa aquí i fora, és a dir, on subministrem i ens subministren aliments. Així, per exemple, es coneix que la conca mediterrània només produeix actualment un 21% de la proteïna necessària per a la nostra alimentació directa i indirecta, via ramaderia i pesca de piscifactoria, a la qual cosa cal afegir, com a mínim, una retallada productiva d'un 17% pel canvi climàtic.

El tractament informatiu, divulgatiu i formatiu generat des del col·lectiu científic cap a la societat respecte de la pandèmia de la covid-19, que encara ens afecta, ha estat i és un gran i bon exemple del camí a seguir per informar amb explicacions. Això sí, sense considerar les excepcions.

La covid-19 és sens dubte un gran problema mundial i, per això, permet fer valoracions a aquesta escala, que són molt difícils de plantejar i valorar experimentalment. Així, ni en el més terrible dels somnis hauríem imaginat la humanitat aturada a tot el planeta, amb els diversos metabolismes basals de cadascuna de les societats que componen la població global, d'acord amb les característiques i el nivell d'afectació de la pandèmia.⁴

El tractament informatiu, divulgatiu i formatiu generat des del col·lectiu científic cap a la societat respecte de la pandèmia de la covid-19, que encara ens afecta, ha estat i és un gran i bon exemple del camí a seguir per informar amb explicacions.

En assumir que ha estat la parada del metabolisme social més important mai generada anteriorment, el balanç global segueix sent negatiu: la nostra manera de ser i viure, el nostre model sistèmic, fa que la concentració de CO₂ atmosfèric segueixi creixent. Les previsions de canvi climàtic, no és que seran, sinó que ja són una dura realitat, en què els punts de no retorn a estats més positius per al nostre model social ja han estat sobrepasats.

Potser és el moment de tornar a considerar decididament que som mediterranis, que tenim unes característiques pròpies i una forma de vida i de relacions específiques i diferents a les d'altres hàbitats i ecosistemes, on destaca la calor, a vegades intensa, i la sequera a l'estiu, igual com el fred amb pluja i amb anys molt freds a l'hivern.

Aquest dos fenòmens condicionen a baixa intensitat la productivitat ecosistèmica i a elevada intensitat la seva mortalitat i, per tant, distribució espacial i temporal d'individus i societats (espècies animals i vegetals, boscos, conreus, rius i torrents, característiques de les aigües litorals...).

El canvi climàtic no ha fet més que mostrar a l'alça aquests trets diferencials, fent quasi una caricatura del nostre clima, i afegint-li, a més, molta més incertesa espacial i temporal de la que ja hi havia.

Catalunya disposa d'una àmplia, contrastada, objectiva, complementària i connectada xarxa d'universitats, centres científics i tecnològics públics, juntament amb una xarxa empresarial important i organitzacions transversals com el Grup d'Experts en Canvi Climàtic de Catalunya (GECCC), que uneix diferents visions científicotècniques i personals en la valoració del canvi climàtic.

A partir d'aquesta xarxa, es disposa d'informació, coneixements, disponibilitats i voluntats suficients per iniciar d'una manera decididament contundent actuacions respecte a la realitat climàtica, que ha generat i generarà una gran emergència social.

Autoria

Robert Savé Monserrat

Investigador emèrit de l'IRTA
Professor d'Ecologia UAB
Grup d'Experts en Canvi Climàtic de Catalunya (GECCC)
robert.save@irta.cat

Javier Martín Vide

Catedràtic de Geografia Física
Universitat de Barcelona (UB)
Grup d'Experts en Canvi Climàtic de Catalunya (GECCC)
jmartinvide@ub.edu

⁴ <https://www.globalcarbonproject.org/carbonbudget/22/infographics.htm>